

Marija Pleić*

MEĐUNARODNI INSTRUMENTI ZAŠTITE PRAVA ZATVORENIKA I NADZORA NAD SUSTAVOM IZVRŠAVANJA KAZNE ZATVORA

U radu se uvodno prikazuju različiti mehanizmi zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršenja koji se ustanovljuju na nacionalnoj i međunarodnoj razini. U nastavku se daje pregled međunarodnih instrumenata zaštite prava zatvorenika, i to obvezujućih (konvencije) i neobvezujućih (načela, standardi postupanja, preporuke) dokumenata donesenih u okviru Ujedinjenih naroda na svjetskoj razini i Vijeća Europe na regionalnoj razini te posebnih mehanizama zaštite prava zatvorenika ustanovljenih ovim dokumentima. Posebna pozornost se pridaje praksi ESLJP koja se odnosi na penitencijarnu materiju s naglaskom na analizi presuda ESLJP protiv RH u kojima je utvrđena povreda konvencijskih prava zatvorenika, prije svega čl. 3. EKLJP.

1. UVODNO O ZAŠTITI PRAVA ZATVORENIKA

Zatvorenici uživaju sva ljudska prava osim prava na slobodu te su im nacionalne vlasti obvezne osigurati zaštitu tih prava u zatvorima. Gubitak prava na slobodu ne dovodi automatski do gubitka ostalih građanskih prava, političkih, ekonomskih, kulturnih i socijalnih te se ova prava osobama lišenima slobode mogu ograničiti samo u mjeri u kojoj je to potrebno radi izvršenja kazne zatvora.

Pri tom država, ne samo da ima obvezu zaštititi ljudska prava zatvorenika, već i spriječiti svaku patnju koja nadilazi neizbježnu razinu trpljenja inherentnu lišenju slobode.¹

Osim temeljnih ljudskih prava, zatvorenici uživaju i posebna prava koja proizlaze iz njihovog specifičnog položaja i uvjeta u kojima izdržavaju kaznu zatvora. Ova su prava oblikovana u standarde i načela utvrđena aktima

---

* Marija Pleić, znanstvena novakinja na projektu Europske značajke i dvojbe hrvatskog sustava izvršenja kazne oduzimanja slobode na Pravnom fakultetu u Splitu

¹ Piet Hein van Kempen, Positive obligations to ensure the human rights of prisoners, http://www.internationalpenalpenitentiaryfoundation.org/Site/documents/Stavern/05_Stavern_Contribution%20Van%20Kempen.pdf

međunarodnih organizacija, UN-a na svjetskoj razini, te Vijeća Europe na regionalnoj razini. I jedni i drugi nastoje zabraniti određena postupanja i postaviti glavna načela koja se temelje na poštivanju ljudskog dostojanstva i rehabilitacije zatvorenika.

Zaštita prava zatvorenika i nadzor nad sustavom izvršenja kazne zatvora u RH propisani su Zakonom o izvršavanju kazne zatvora². Uz Zakon, donesen je i cijeli niz podzakonskih akata kojima se regulira ovo područje, primjerice standardi smještaja i prehrane, pogodnosti zatvorenika, rad, izobrazba, način obavljanja poslova odjela osiguranja, izobrazba zaposlenika, primjena sredstava prisile itd.³

U ostvarivanju ove zaštite Zakon o izvršavanju kazne zatvora slijedi standarde propisane međunarodnim pravilima o zaštiti temeljnih ljudskih prava te posebnih prava zatvorenika, prije svega Standardnih minimalnih pravila UN-a te Europskih zatvorskih pravila. S obzirom da odredbe domaćih propisa imaju svoje temelje u međunarodnim instrumentima analiza zaštite prava zatvorenika na nacionalnoj razini nije moguća bez prethodne analize njihove međunarodnopravne regulacije.

2. OBLICI NADZORA NAD SUSTAVOM IZVRŠENJA KAZNE ZATVORA/ZAŠTITOM PRAVA ZATVORENIKA

Pojedini dokumenti, nacionalni i međunarodni, osim što utvrđuju prava zatvorenika, ustanovljavaju i posebna sredstva zaštite tih prava odnosno posebne mehanizme nadzora nad izvršavanjem kazne zatvora. Ovaj se nadzor ostvaruje kroz više aspekata, na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

2.1. Nacionalni sudski i izvansudski nadzor

Neposredni sudski nadzor propisan Zakonom o izvršavanju kazne zatvora vrši sudac izvršenja na temelju ovlasti da nadzire zakonitost u postupku izvršavanja kazne zatvora te da osigurava ravnopravnost i jednakost zatvorenika pred zakonom.⁴ Zatvorenik može podnijeti zahtjev za sudsku zaštitu sucu izvršenja protiv

---

² Zakon o izvršavanju kazne zatvora (NN 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09)

³ Za tekstove svih važećih zakonskih i podzakonskih propisa o izvršavanju kazne zatvora vidi Kovčo- Vukadin, Irma; Žakman – Ban, Vladimira: Zbirka propisa o izvršavanju kazne zatvora, Pravni fakultet Split, 2010.

⁴ Čl.42. st. 1. Zakona o izvršavanju kazne zatvora, opširnije o institutu suca izvršenja v. Babić V., Josipović M, Tomašević G. Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 13, broj 2/2006, str. 718-724.

postupka ili odluke kojom se zatvorenika nezakonito prikraćuje ili ograničava u nekom pravu iz ovoga Zakona, a sudac izvršenja odlučuje o sudskoj zaštiti prava i u drugom stupnju, povodom žalbi protiv odluke upravitelja.

U posljednje vrijeme sve značajnija postaje praksa Ustavnog suda RH kao posredan oblik sudskog nadzora nad izvršenjem kazne zatvora i poštivanjem ustavnih prava zatvorenika. Radi se o odlukama kojima se utvrđuje povreda ustavnog prava na čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva, zajamčena člankom 25. stavkom 1. Ustava Republike Hrvatske.⁵

Značajnu prekretnicu u pogledu zaštite prava pritvorenika (odnosno osoba protiv kojih se primjenjuje mjera istražnog zatvora prema Zakonu o kaznenom postupku iz 2008.) predstavlja odluka Ustavnog suda *U-III-4182/2008* kojom je usvojeno obvezujuće pravno stajalište prema kojem su sudovi, primjenjujući ovlasti suca izvršenja u vezi sa zahtjevom za zaštitu prava zatvorenika, dužni te iste ovlasti primjenjivati i u vezi sa zaštitom prava na pritužbe pritvorenika o dokazivim povredama njihovih prava tijekom pritvora.

Izvensudski nadzor nad izvršavanjem kazne zatvora na nacionalnoj razini provodi Središnji ured Uprave za zatvorski sustav i to kao upravni i inspeksijski nadzor.⁶ Ovaj nadzor, kojeg vrši uprava za zatvorski sustav treba razlikovati od izvensudskog nadzora kojeg vrše različita nezavisna tijela i povjerenstava koja posjetima mjestima na kojima se nalaze osobe lišene slobode, svojim izvješćima, i preporukama upozoravaju na stanje zatvorskog sustava i na eventualna kršenja prava zatvorenika. U Republici Hrvatskoj ovaj nadzor se ostvaruje kroz djelatnost pučkog pravobranitelja odnosno ovlast da može u svako doba pregledati kazneno-popravne domove i druge ustanove u kojima se ograničava sloboda kretanja te o obavljenom pregledu sačiniti izvješće i primati pritužbe o povredama prava građana.

2.2. Međunarodni nadzor

Na međunarodnoj razini izvensudski nadzor vrše specijalizirana tijela osnovana u okviru UN-a i Vijeća Europe koja putem posjeta državama članicama provjeravaju postupanje prema osobama lišenima slobode. Izvješća ovih tijela, posebice Europskog odbora za sprječavanje mučenja (CPT) postaju sve važniji čimbenik u uspostavi standarda postupanja sa zatvorenicima.

---

⁵ *U najnovijoj odluci U-III-64744/2009 Ustavni sud je utvrdio povredu čl. 25. Ustava zbog neodgovarajućeg smještaja tijekom izdržavanja pritvora i kazne zatvora u Zatvorskoj bolnici. v. i U-III-1437/2007.*

⁶ vidi više Babić V., Josipović M, Tomašević G. Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 13, broj 2/2006, str.712-713.

Učinkovit sudski mehanizam zaštite prava zatvorenika na regionalnoj razini uspostavljen je kroz instituciju Europskog suda za ljudska prava i njegovu nadležnost da odlučuje o zahtjevu bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine koja tvrdi da je žrtva povrede prava priznatih u Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

U nastavku rada bavit ćemo se upravo ovom vrstom nadzora odnosno međunarodnim propisima koji jamče zaštitu prava zatvorenika uz naglasak na djelovanju spomenutih međunarodnih mehanizama odnosno njihovoj ulozi u zaštiti prava zatvorenika i s osvrtnom na njihovu aktivnost odnosno utjecaj na hrvatski zatvorski sustav.

3. INSTRUMENTI ZAŠTITE PRAVA ZATVORENIKA U OKVIRU UJEDINJENIH NARODA

Od svog osnutka Ujedinjeni narodi oblikovali su niz međunarodnih instrumenata koji uređuju temeljna načela zaštite građanskih, političkih, kulturnih, ekonomskih socijalnih prava svih ljudi. Osim u uređenju zaštite temeljnih ljudskih prava UN se posebno istakao na području zaštite prava posebnih kategorija osoba, pogotovo osoba lišenih slobode.

3.1. Opća deklaracija o pravima čovjeka i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Opća deklaracija o pravima čovjeka, donesena 1948. godine prvi je sveopći međunarodni dokument koji uređuje temeljna prava čovjeka. Deklaracija je donesena u obliku pravno neobvezatne rezolucije, a katalog građanskih i političkih prava koja je ona uspostavila postao je pravno obvezatan tek donošenjem Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima iz 1966.⁷ Opća deklaracija o pravima čovjeka u čl. 5. zabranjuje mučenje, okrutne, nečovječne ili ponižavajuće postupke i kažnjavanje. Iako se ovaj članak ne odnosi izričito na osobe lišene slobode upravo su zatvorenici posebno izloženi opasnosti od ovakvog postupanja što je imalo za posljedicu donošenje brojnih instrumenta kojima se postavljaju prihvatljivi standardi postupanja sa zatvorenicima.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. u čl. 7. ponavlja opću zabranu mučenja, dok se u čl. 10. izravno referira na zatvorenike

---

⁷ Krapac, Davor: Pedeseta obljetnica Opće deklaracije o pravima čovjeka: njihovo ostvarivanje u međunarodnom i unutarnjem kaznenom pravu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 6 broj 1/1999, str. 8.

zahtijevajući da se sa svim osobama lišenima slobode postupa čovječno i sa poštivanjem prirodnog dostojanstva ljudske osobe. Uz to postavlja državama obvezu odvajanja okrivljenika od osuđenika, a u skladu s njihovim statusom neosuđenih osoba te odvajanja maloljetnih okrivljenika od ostalih.

Osobe lišene slobode uživaju sva prava utvrđena Paktom, i ne smiju im se nametati nikakva druga ograničenja osim onih koja proizlaze iz oduzimanje slobode.⁸

Primjena odredaba Pakta od strane država stranaka osigurava se osnivanjem *Odbora za ljudska prava*, posebnog tijela koje ima za cilj pratiti aktivnost država na području primjene pakta, razmatrati izvješća država o poduzetim mjerama i davati svoja mišljenja i preporuke u obliku zaključnih razmatranja. U zaključnom razmatranju povodom drugog periodičnog izvješća RH podnesenog 2007. godine Odbor je istakao zabrinutost zbog kontinuirano loših uvjeta u pritvorskim jedinicama države, uključujući prenapučenost i neadekvatan pristup zdravstvenoj skrbi te je savjetovao da država pojača svoje napore radi poboljšanja uvjeta osoba lišenih slobode s ciljem usklađenosti sa svim zahtjevima Standardnih minimalnih pravila za postupanje sa zatvorenicima. Kao pitanje prioriteta naglašena je potreba rješavanja prenapučenost, između ostalog kroz povećanje upotrebe alternativnih oblika kažnjavanja te smanjenu upotrebu pritvora.⁹

3.2. Standardi i pravila UN-a o postupanju sa osobama lišenima slobode

Najznačajniji dokument UN-a na području zaštite prava zatvorenika i prvi takve vrste uopće su *Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima* prihvaćena na Prvom kongresu UN za sprječavanje zločina 1955. godine.

Ova pravila uređuju temeljna načela izvršavanja kazne zatvora i postavljaju rukovodeća načela za zatvorenike. Pravila nameću obvezu odvajanja različitih kategorija zatvorenika s obzirom na spol, dob i raniji život, propisuju minimalne uvjete smještaja, zdravstvene skrbi i osobne higijene, pravo na žalbu, kontakte s vanjskim svijetom, pogodnosti zatvorenika, rad u zatvoru, nastavu i razonodu.

---

⁸ General Comment No. 21: Replaces general comment 9 concerning humane treatment of persons deprived of liberty (Art. 10) :10.04.1992. §3. <http://www.unhchr.ch/>

⁹ Zaključna razmatranja UN Odbora (CCPR/C/HRV/CO/2) - izrađena 29. Listopada 2009. godine povodom drugog periodičnog izvješća Republike Hrvatske, str. 5. <http://www.pravosu-dje.hr/> (17.12. 2010.)

U Rukovodećim načelima se ističe, između ostalog, da zatvorski sustav ne smije pojačavati patnju osim one koja je svojstvena samoj kazni, da je svrha i opravdanje kazne zaštita društva i resocijalizacija te da institucionalni režim treba težiti smanjenju razlika koje postoje između života u zatvoru i na slobodi. Primjena načela zahtjeva individualizaciju tretmana te elastičan sustav klasifikacije zatvorenika u skupine.

Iako pravno neobvezujuća, imaju izvanredno veliku ulogu i utjecaj na nacionalna zakonodavstva i praksu. Hrvatski zakonodavac se prilikom donošenja Zakona o izvršavanju kazne zatvora vodio načelima sadržanim u Pravilima, a ugrađena su i u novi Zakon o izvršavanju sankcija za maloljetnike.

1984. godine usvojena su *Pravila za učinkovitu primjenu Standardnih minimalnih pravila*, u kojima se naglašava važnost unošenja Standardnih minimalnih pravila u nacionalna zakonodavstva, te da se ista učine dostupnima svim osobama na koje se odnosi primjena, pogotovo zatvorskom osoblju.

Od 1955. godine UN je dalje usvajao i razvijao međunarodne smjernice u vezi s upravljanjem zatvorskim sustavom i postupanjem sa zatvorenicima od kojih su najznačajnije *Skup načela za zaštitu svih osoba u bilo kojem obliku pritvora ili zatvora* i *Temeljna načela za postupanje sa zatvorenicima*.

Skup načela za zaštitu svih osoba u bilo kojem obliku pritvora ili zatvora iz 1988. godine sadrži niz jamstava kojima se nastoji prijetnje te napade na život i tijelo zatvorenika svesti na minimum.¹⁰ U uvodnom dijelu teksta određuje se domašaj načela odnosno njihova primjena na sve osobe lišene slobode te se definiraju temeljni pojmovi, uhićenje, pritvor, zatvor. Četiri posljednja od ukupno trideset devet načela odnose se na osobe osumnjičene ili optužene za kazena djela.

Temeljna načela za postupanje sa zatvorenicima, usvojena 1990. godine, nastoje izraziti osnovna načela Standardnih minimalnih pravila, a s ciljem da takva artikulacija olakša primjenu Standardnih minimalnih pravila.¹¹ U njima se tako afirmira načelo poštovanja ljudskog dostojanstva, zabrana diskriminacije, poštivanja vjerskih uvjerenja zatvorenika, pravo pristupa zdravstvenim uslugama dostupnima u državi bez diskriminacije, poticanje ograničavanja i ukidanja primjene samice kao kazne, te stvaranje uvjeta za reintegraciju bivših zatvorenika u društvo.

1982. godine Opća skupština UN-a usvojila je *Načela medicinske etike za zdravstveno osoblje, posebno liječnike za zaštitu zatvorenika i pritvorenika protiv mučenja i ostalih nehumanih ili ponižavajućih kažnjavanja i postupanja*.

---

¹⁰ Rodley, Nigel S.: *The Treatment of Prisoners Under International Law*, Oxford University Press, 1999., str. 326.

¹¹ vidi Clark, Roger: *The United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Program: Formulation of Standards and Efforts at Their Implementation (Procedural Aspects of International Law)*, 1994., str. 118.

Ova načela obvezuju medicinsko osoblje na zaštitu fizičkog i psihičkog zdravlja osoba lišenih slobode te im zabranjuje svako sudjelovanje, aktivno ili pasivno u mučenju, neljudskom i ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

3.3. Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka

Iako niz dokumenata, počevši od Opće deklaracije o pravima čovjeka predviđa zabranu mučenja, okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja Konvencija UN-a protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka usvojena 1984. godine¹² jedini je pravnoobvezujući dokument na svjetskoj razini¹³ koji je isključivo posvećen sprječavanju torture.

Od njenog usvajanja, apsolutni i nederogabilni karakter zabrane torture sadržane u čl. 2. prihvaćen je kao dio običajnog međunarodnog prava.¹⁴

Konvencija predviđa osnivanje *Odbora protiv torture* čija je uloga nadzirati primjenu Konvencije od strane država stranaka. Države su dužne podnijeti Odboru početno izvješće o mjerama poduzetim radi ispunjenja obveza iz Konvencije u roku od godine dana od stupanja na snagu Konvencije za pojedinu državu članicu, a svake četiri godine i dopunski izvještaj o o novim mjerama. Odbor može provesti istragu u slučaju sumnje da se na području neke države primjenjuje tortura te u tu svrhu predvidjeti posjet državi članici, ali su takvi posjeti, mogući samo uz poseban pristanak države, izuzetno rijetki.¹⁵ Države članice izjavom mogu priznati Odboru nadležnost da prima i razmatra priopćenja koja mu dostave pojedinci koji tvrde da su žrtve kršenja odredaba Konvencije.

RH je podnijela Odboru do sada tri izvješća, a Odbor je u zaključnom razmatranju o izvješću iz 2002. godine, vezano uz pitanje zaštite prava zatvorenika naglasio kako treba poduzeti mjere za osiguranje prava svih osoba lišenih slobode na brz pristup odvjetniku i liječniku po vlastitom izboru, kao i uspostavu kontakta s članovima obitelji.

---

¹² Stupila na snagu 1987. godine

¹³ Na regionalnoj razini to su Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz 1987. te Američka konvencija sa sprječavanje i kažnjavanje mučenja iz 1985.

¹⁴ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, General comment No.2, 24 January 2008, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/comments.htm>

¹⁵ Tijekom 20 godina, Odbor je pokrenuo istrage iz čl.20. Konvencije, koje mogu uključiti posjete državama, samo u pogledu 5 od 141 države potpisnice., *Vodič za uspostavljanje i određivanje nacionalnih mehanizama za prevenciju torture*, str. 11., <http://www.apr.ch>

3.4. Fakultativni protokol uz Konvenciju protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja

Fakultativni protokol uz Konvenciju protiv mučenja iz 2002. godine uspostavlja dvostruki sustav zaštite osoba lišenih slobode od mučenja i drugih neljudskih i ponižavajućih postupanja, i to osnivanjem novog tijela na međunarodnoj razini, *Pododbora za sprječavanje mučenja* te na nacionalnoj razini nametanjem obveze svakoj državi stranci da uspostavi ili imenuje svoj *nacionalni mehanizam za sprječavanje mučenja*.

Kako bi se olakšala suradnja ovih tijela, od Pododbora i nacionalnih preventivnih mehanizama se očekuje uspostava izravnog kontakta i razmjena informacija, a važnu dimenziju te suradnje predstavlja ovlaštenje Pododbora da pruži pomoć i savjete državama članicama vezano uz osnivanje i djelotvorno funkcioniranje nacionalnih preventivnih mehanizama, te da ponudi obuku i tehničku pomoć, a s ciljem jačanja njihovih kapaciteta.¹⁶

Pododbor za sprječavanje mučenja ima ovlast posjećivati mjesta na kojima se nalaze osobe lišene slobode te davati preporuke državama strankama u vezi sa zaštitom tih osoba od mučenja i drugih neljudskih i ponižavajućih postupanja.

Fakultativni protokol predviđa neke osnovne zahtjeve i kriterije za osnivanje i imenovanje nacionalnih preventivnih mehanizama, ali ostavlja određenu fleksibilnost svim državama da kreiraju ta tijela u skladu sa njihovim okolnostima

Iako je Protokol u odnosu na RH stupio na snagu 2006. godine, RH još nije imenovala tijelo koje bi vršilo tu ulogu. Donesen je, međutim, Prijedlog Zakona o nacionalnom mehanizmu za sprječavanje mučenja koji je prihvaćen na sjednici Sabora 9. srpnja 2010. godine. Prema Prijedlogu poslove Nacionalnog mehanizma za sprečavanje mučenja obavlja pučki pravobranitelj i osoblje Ureda pučkog pravobranitelja s predstavnicima udruga registriranih za zaštitu ljudskih prava i predstavnicima akademske zajednice.¹⁷ Ovakvo rješenje je i opravdano s obzirom da pučki pravobranitelj već na temelju ovlasti sadržane u Zakonu o pučkom pravobranitelju da posjećuje i pregledava kaznionice i zatvore, obavlja nadzor nad zaštitom prava zatvorenika.¹⁸

---

¹⁶ Optional Protocol to the UN Convention against Torture, Implementation Manual, Revised Edition, str. 27. <http://www.apt.ch>

¹⁷ Čl. 2. Prijedloga Zakona o nacionalnom mehanizmu za sprječavanje mučenja

¹⁸ Prema čl. 5. *Prijedloga Zakona o nacionalnom mehanizmu za sprječavanje mučenja* osobe koje sudjeluju u obavljanju poslova Nacionalnog mehanizma za sprečavanje mučenja imaju ovlasti nenajavljenih obilazaka tijela ili ustanova te pregleda prostorija u kojima se nalaze osobe lišene slobode, slobodnog pristupa podacima o tim tijelima i ustanovama, razgovarati sa osobama lišenim slobode po slobodnom izboru i bez nazočnosti službenika tijela ili ustanove koja se obilazi, razgovarati s drugim osobama koje im mogu dati odgovarajuće informacije vezane uz sumnju na kršenje ljudskih prava postupanjem u tijelu ili ustanovi koja se obilazi.

4. INSTRUMENTI ZAŠTITE PRAVA ZATVORENIKA U OKVIRU VIJEĆA EUROPE

Vijeće Europe već dugi niz godina razvija standarde na području zaštite prava zatvorenika, i to putem obvezujućih tekstova poput konvencija i protokola (*Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* iz 1950. s protokolima, *Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* iz 1987...), ali i kroz praksu Europskog suda za ljudska prava, preporuke Odbora ministara te standarde koje je razvio CPT. Međusobni odnos ovih instrumenata je ključni element jamstva zaštite ljudskih prava osoba lišenih slobode.¹⁹

4.1. Europski sud za ljudska prava

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda sa protokolima najvažniji je je međunarodni dokument zaštite ljudskih prava koji osnivanjem Europskog suda za ljudska prava uspostavlja učinkoviti reaktivni sudski mehanizam zaštite konvencijskih prava.

Izvorno je ovaj mehanizam predviđao sustav nadzora u kojem su sudjevali Europska komisija, Europski sud za ljudska prava te Odbor ministara Vijeća Europe, a takav sustav zaštite je uz izvjesne izmjene djelovao do 1. studenog 1998.²⁰ Nakon stupanja na snagu Protokola 11 počeo je s radom stalni i jedinstveni Europski sud za ljudska prava čija judikatura predstavlja sve značajniji izvor prava za države članice Konvencije i čiji se utjecaj na nacionalna na zakonodavstva i praksu ne može više olako zanemarivati.

Za razliku od hrvatskog Ustavnog suda, neka istraživanja pokazala su da naši redovni sudovi i druga tijela državne i javne vlasti vrlo rijetko prihvaćaju neposrednu primjenu EKLJP, protumačenu kroz praksu ESLJP.²¹ Konačna presuda Europskog suda za ljudska prava je, prema čl. 46. EKLJP obvezujuća za države stranku u konkretnom sporu, a njezino izvršenje nadzire Odbor ministara.

Kada je riječ o uređenju zaštite prava zatvorenika odredbama Konvencije, jedino se članak 5. o pravu na slobodu i sigurnost izravno odnosi na osobe lišene slobode. Od ostalih odredbi, u kontekstu zaštite prava zatvorenika ističe se posebno čl. 3. odnosno zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg

---

¹⁹ Compendium of conventions, recommendations and resolutions relating to penitentiary questions, Council of Europe, str. 8, <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/COMPENDIUM%20E%20Final%20E2010.pdf>

²⁰ v. Vajić, Nina: Europski sud za ljudska prava, Zbornik PFZ 49 (3-4), 1999. str. 488.

²¹ Krapac, D: Kazneno procesno pravo, Prva knjiga, Institucije, 2010. str. 144.

postupanja i kažnjavanja, a bogata je judikatura suda koja se odnosi i na čl. 6., čl. 8., te čl. 10. EKLJP.

Čl. 5. EKLJP ustanovljuje usku povezanost između prava pojedinca na slobodu i osobnu sigurnost te dužnosti državne vlasti da izvršavanje i doseg tog prava osigura propisima kojima će otkloniti mogućnost proizvoljnih i samovoljnih posega u to temeljno ljudsko pravo.²²

Prema stajalištu Suda ovaj članak osigurava zaštitu isključivo od oduzimanja slobode, a ne i od drugih oblika ograničavanja fizičke slobode osobe što proizlazi i iz činjenice da čl. 2. Protokola br. 4. propisuje uvjete za ograničenje slobode kretanja.

U st. 1. čl. 5. taksativno su nabrojani slučajevi u kojima je dopušteno oduzimanje slobode i ti se slučajevi moraju usko tumačiti. Iznimka propisana toč. a.) stavka 1. odnosi se na oduzimanje slobode povodom kaznene osude, a zahjeva da takvo lišavanje bude u skladu sa zakonom, da se poduzima nakon osude, te da osuda mora potjecati od nadležnog suda.

Sud ne može u kontekstu čl. 5. preispitivati prikladnost izrečene kazne, što je ustvrdio i u *slučaju Weeks*.²³ Ipak, izrazito nerazmjerne kazne mogu u određenim slučajevima predstavljati nečovječno kažnjavanje u smislu čl. 3. EKLJP, kao i povredu čl. 8. – 11. EKLJP.²⁴

Iako se članak 3. EKLJP koji zabranjuje mučenje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje ne odnosi izričito na zatvorenike i zatvorske uvjete, ima veliki potencijal u pravcu zaštite njihovih prava, te se široko primjenjuje u postupcima koje pokreću zatvorenici.²⁵ Važno je naglasiti apsolutan karakter ove zabrane, neovisno o ponašanju žrtve. Za razliku od većine drugih odredbi Konvencije i njezinih protokola, čl. 3. ne predviđa izuzetke, niti ga se može derogirati čak ni u slučaju izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda.²⁶ Iz čl. 3., uz to, proizlaze i određene pozitivne obveze, procesne prirode. Naime, u slučaju kada pojedinac podnese zahtjev tvrdeći da je došlo do ozbiljnog zlostavljanja od strane policajaca ili drugih državnih službenika, odredba čl. 3. zahtjeva provođenje učinkovite službene istrage, koja bi trebala omogućiti identificiranje i kažnjavanje odgovornih osoba.²⁷

---

²² Krapac, D.: Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda i hrvatski kazneni postupak, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 2 Broj 1/1995 str. 15.

²³ *Weeks protiv UK*, 2. ožujka 1985. § 50.

²⁴ Van Zyl Smit, Dirk ; Snacken, Sonja: Principles of European Prison Law and policy, Penology and human rights, Oxford University 2009., str. 91.

²⁵ Foster, Steve: Prison Conditions and Human Rights: the development of judicial protection of prisoners' rights. Web Journal of Current Legal Issues, <http://webjcli.ncl.ac.uk/2009/issue1/foster1.html>

²⁶ *Irska protiv UK*, 18. siječnja. 1978., §162.

²⁷ Van Dijk, P.; Van Hoof, F.; Van Rijn, A.; Zwaak, L. (eds) : Theory and Practice of the European Convention on Human Rights: Fourth Edition, 2006, str. 410.

4.1.1. *Razvoj europskog penitencijarnog prava kroz praksu ESLJP*

Nakon sporijih početaka u pogledu zaštite prava zatvorenika, praksa Europskog suda za ljudska prava razvila se u temeljni izvor europskog penitencijarnog prava.

U početku se mnoge pritužbe zatvorenika vezane uz zatvorske uvjete i povredu njihovih prava nisu uzimale u obzir jer je Komisija polazila od teorije inherentnih (pripadajućih) ograničenja ističući da lišavanje slobode za sobom automatski povlači gubitak drugih prava i sloboda.²⁸ Prema ovoj teoriji, osim Konvencijom izričito predviđenih ograničenja, područje primjene konvencijskih prava može biti podvrgnuto inherentnim ograničenjima koja nisu izričito navedena u tekstu ali proizlaze iz dometa jamstva pojedinih prava.

Komisija je usvojila ovu doktrinu kako bi opravdala određena šire postavljena ograničenja u izvršavanju konvencijskih prava osoba posebnog pravnog statusa poput osoba lišenih slobode, osoba s duševnim smetnjama, vojnika.²⁹ Tako je u predmetu *K.H.C.*³⁰ vezano uz kontrolu i obustavu pismene korespondencije zatvorenika, Komisija ustvrdila da je ograničenje prava na dopisivanje osobe lišene slobode nužna posljedica oduzimanja slobode, inherentna kazni zatvora pa ne predstavlja povredu čl. 8. EKLJP. Ovakvo je stajalište odbačeno u kasnijim presudama uz obrazloženje da su mogućnosti zakonitih ograničenja konvencijskih prava navedeni na iscrpan način i ne ostavljaju mjesta inherentnim ograničenjima.³¹

Prvi važan korak u razvoju europskog penitencijarnog prava Sud je učinio 1975. godine kada je u predmetu *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*³² odstupio od dotad prihvaćene teorije inherentnih ograničenja utvrdivši povredu prava na pristup sudu iz čl. 6. te povredu prava na dopisivanje iz čl. 8. EKLJP. U ovom slučaju radilo se o pravu podnositelja zahtjeva da piše svom odvjetniku o prijedlogu za podnošenje tužbe za klevetu protiv zatvorskog službenika. Podnositelj zahtjeva, Sidney Elmer Golder nalazio se na izdržavanju kazne zatvora u trajanju od 15 godina, kada se dogodio incident prilikom čijeg sprječavanja je povrijeđen jedan zatvorski službenik. Ovaj je službenik kao jednog od sudionika incidenta na početku identificirao i podnositelja zahtjeva, što je kasnije opovrgnuto, ali je činjenica pokretanja disciplinskog postupka ostala zabilježena u Golderovu dosjeu.

---

²⁸ Van Zyl Smit, D., Snacken, S. op.cit., str. 11.

²⁹ Van Dijk, P.; Van Hoof .op.cit. str. 344.

³⁰ Appl.no. 2749/66 Kennerh Hugh de Courcy, 11, 07, 1967, Yearbook X (1967), p. 388, Ibid., str. 344.

³¹ *Vagrancy protiv Belgije*, 18. lipnja 1971., *Golder protiv UK*, 21. veljače 1975. godine

³² *Golder protiv UK*, 21. veljače 1975. godine

Golder je u nekoliko navrata nastojao kontaktirati odvjetnika kako bi se konzultirao o podnošenju tužbe za klevetu ali mu je isto bilo onemogućeno. Sud je ustanovio da je ovakvim postupanjem zatvorskih vlasti povrijeđeno pravo podnositelja prijedloga na pristup sudu, zajamčen čl. 6. EKLJP te pravo dopisivanja iz čl. 8. EKLJP.

Važnost ove presude za daljnji razvoj zaštite prava zatvorenika proizlazi iz stava Suda kojim odbacuje doktrinu prema kojoj prava zatvorenika mogu biti podvrgnuta inherentnim ograničenjima ističući da se pravo na dopisivanje može ograničiti samo na osnovama koje je predvidjela Konvencija. S obzirom da stavak 2. članka 8. izričito navodi slučajeve u kojima je dopušteno miješanje javne vlasti u ostvarenje prava iz st.1., ovo ne ostavlja mjesta inherentnim ograničenjima nevedenog prava.

Iako se prilikom ograničavanja pojedinih prava treba uzeti u obzir i uobičajene i razumne zahtjeve koje postavlja lišavanje slobode u tom pogledu, prava zatvorenika u osnovi se mogu ograničiti samo na istom temelju kao i prava ostalih osoba na koje se Konvencija odnosi.

Ovo stajalište imalo je velik utjecaj na razvoj prava zatvorenika u UK kao i na razvoj sudske prakse o pravima zatvorenika u Europi uopće.³³

Pravo na dopisivanje te pravo na slobodu izražavanja bili su predmet rasprave u slučaju *Silver protiv UK*³⁴. Temeljna prigovor sedmoro podnositelja zahtjeva odnosio se na kontrolu pošte od strane zatvorske uprave, za koju su tvrdili da predstavlja povredu spomenutih konvencijskih prava. Sud je ustanovio da ograničenje korespondencije nametnuto podnositeljima zahtjeva u određenim slučajevima nije bilo „nužno u demokratskom društvu“ u smislu čl. 8. st. 2. u pa da predstavlja povredu nevedene odredbe. Ovo se odnosilo prije svega na ograničenje prava na dopisivanje zatvorenika sa nepoznatim osobama, ograničenje komunikacije vezano uz pravne i druge poslove, te na zaustavljanje pisama koja sadržavaju pritužbe na uvjete u zatvoru.

Presuda u predmetu *Campbell i Fell protiv UK*³⁵ predstavlja daljnji napredak u zaštiti prava zatvorenika i to na području priznavanja postupovnih prava zatvorenicima u disciplinskim postupcima. Ovom presudom utvrđeno je pravo zatvorenika na odvjetnika u slučajevima kada bi postupak povodom stegovnih djela mogao rezultirati gubitkom prava na otpust i produljenjem boravka u zatvoru. Sud je zauzeo stav da se svaki oblik korenspondencije sa odvjetnikom smatra privilegiranim, neovisno o tome je li povezana uz suđenje ili ne.

Trideset godina nakon odluke u predmetu Golder ESLJP je formulirao svoj sveobuhvatni pristup ljudskim pravima zatvorenika u predmetu *Hirst protiv UK*³⁶ ističući da zatvorenici nastavljaju uživati sva temeljna prava i slobode

---

³³ Van Zyl Smit, D., Snacken, S. op.cit. str. 11.

³⁴ *Silver i dr. protiv UK*, 25. ožujka 1983. godine

³⁵ *Campbell and Fell protiv UK*, 28. lipnja 1984.

³⁶ *Hirst protiv UK*, 6. listopada 2005. §69.

zajamčena Konvencijom osim prava na slobodu u slučaju kada im je oduzeta u skladu sa zakonom, te u okviru uvjeta postavljenih čl.5. Konvencije: imaju pravo na poštovanje obiteljskog života, na slobodu izražavanja mišljenja, pravo na dopisivanje, pravo na učinkovit pristup odvjetniku i sudu, pravo na ispovijedanje vjere, pravo na brak te svako ograničenje ovih prava mora biti opravdano.

U predmetu *Dickson protiv UK*³⁷, u kojem su podnositelji zahtjeva prigovorili da im je povrijeđeno pravo iz čl. 8. i 12. EKLJP, onemogućavanjem pristupanja postupku umjetne oplodnje, Sud je ustvrdio da osoba lišena slobode zadržava sva prava tako da svako ograničavanje tih prava mora biti opravdano u svakom pojedinom slučaju. Ovo opravdanje može proizaći kao nužna i neizbježna posljedica lišavanja slobode ali se ne može temeljiti isključivo na činjenici što bi vrijeđalo javno mnijenje.³⁸

Iako je u počecima Sud nastojao ne miješati se u slučajeve koji su se odnosili na uvjete u zatvoru, te se većina odluka odnosila na priznavanje procesnih aspekata prava zatvorenika, posljednjih godina sve je više odluka u kojima se bavi pitanjem neodgovarajućih uvjeta u zatvorima s aspekta povrede čl. 3. EKLJP.

Sveobuhvatni pristup ESLJP članku 3. u novijim presudama u velikoj mjeri je rezultat utjecaja standarda o uvjetima u zatvoru koje je razvio CPT, a koje ESLJP sve više usvaja.

ESLJP je u predmetu *Dougoz protiv Grčke*³⁹ iz 2001., a zatim i u predmetima *Peers protiv Grčke*⁴⁰ i *Kalashnikov protiv Rusije*⁴¹ proširio domašaj čl. 3. zauzevši stajalište da izostanak namjere na poniženje od strane državne vlasti ne isključuje povredu čl. 3.⁴²

Stajalište suda o prenapučenosti zatvora je uvelike napredovalo od prvotnog stava da prenapučenost predstavlja „neželjeno“ stanje ali ne i povredu čl. 3. EKLJP do stava izraženog u presudama novijeg datuma da prenapučenost zatvora sama po sebi može stvoriti uvjete u zatvoru koji predstavljaju nečovječno i ponižavajuće postupanje u smislu čl. 3. EKLJP.⁴³ Prilikom ocjene o prenapučenosti zatvora Sud se vodio standardima CPT-a.

³⁷ *Dickson protiv UK* (odluka Velikog Vijeća) 4. prosinca, 2007. §70

³⁸ *Ibid.*, §68.

³⁹ *Dougoz protiv Grčke*, 6. ožujka 2001.

⁴⁰ *Peers protiv Grčke*, 19. travnja 2001.

⁴¹ *Kalashnikov protiv Rusije*, 15. srpnja 2002.

⁴² Van Zyl Smit, D., Snacken, S. op.cit. str. 369.

⁴³ U predmetu *Peers* ćelija površine 7 četvornih metara za dva zatvorenika uzeta je kao relevantni element za utvrđenje povrede članka 3., ali je u tom slučaju čimbenik prostora bio povezan s utvrđenim manjkom prozračivanja i svjetla (§§ 70–72), dok je u predmetu *Kalashnikov* sud smatrao da boravak u prostoru manjem od 2 četvorna metra sam po sebi otvara pitanje poštivanja članka 3. Konvencije, (§§ 96–97)

Kako bi potpalo pod domašaj čl. 3 zlostavljanje mora doseći minimalnu razinu ozbiljnosti. Ocjena ove minimalne razine ozbiljnosti je relativna i ovisi o svima okolnostima predmeta kao što je trajanje postupanja, njegovi fizički i mentalni učinci i, u nekim slučajevima, spol, dob i zdravstveno stanje žrtve.⁴⁴ Trpljenje i poniženje koje je tu uključeno mora u svakom slučaju ići preko onog neizbježnog elementa trpljenja ili poniženja povezanog s danim oblikom legitimnog postupanja ili kazne.

4.1.2. Presude ESLJP protiv RH

U posljednjih je nekoliko godina praksa Europskog suda za ljudska prava u postupcima zaštite prava zatvorenika postala značajan izvor penitencijarnog prava za Republiku Hrvatsku, i to kroz presude protiv RH u kojima je utvrđena povreda konvencijskih prava zatvorenika, prije svega povreda čl. 3. EKLJP.

Prva presuda kojom je RH osuđena za povredu čl. 3. zbog neodgovarajućih uvjeta u kaznionici donesena je u predmetu *Cenbauer* 2006. godine. Prethodno su, u predmetu *Benzan protiv RH*⁴⁵, 2002. godine stranke postigle prijateljsko rješenje, a Vlada se obvezala renovirati krilo B Kaznionice Lepoglava te isplatiti podnositelju iznos od 12.000 eura na ime naknade štete.

Nakon ove presude Sud je donio još niz presuda⁴⁶ u kojima je odlučivao povodom zahtjeva zatvorenika te utvrdio povredu čl. 3. Konvencije⁴⁷:

Podnositelj zahtjeva	Datum presude	Odluka ESLJP
Benzan	8. 11. 2002.	Zahtjev koji se odnosi na čl. 3. brisan je s liste nakon što su podnositelj zahtjeva i tužena država postigli prijateljsko rješenje
Cenbauer	09. 03. 2006.	Povreda čl. 3. (ponižavajuće postupanje koje se odnosi na uvjete života u zatvoru)
Novak	14. 06. 2007.	Nema povrede čl. 3. (uvjeti života u zatvoru)
Testa	12. 07. 2007.	Povreda čl. 3. (uvjeti života u zatvoru)

⁴⁴ *Valšinas protiv Litve*, 24. 07. 2001, §100-101.

⁴⁵ *Benzan protiv RH*, prijateljsko rješenje, 8. studenog 2002.

⁴⁶ Tekstovi presuda se nalaze u Zbirci međunarodnih dokumenata za izvršavanje kazne zatvora u prilogu

⁴⁷ dijelovi tablice preuzeti iz *Krapac, D.: Kazneno procesno pravo, Prva knjiga, Institucije, 2010., str. 142-144.*

Za pregled svih „kaznenih“ presuda u postupcima protiv RH vidi *ibid.*

Štitić	8. 11. 2007.	Povreda čl. 3. (uvjeti života u zatvoru) i čl. 13. u vezi s čl. 3. (nedostatak učinkovitog pravnog sredstva u odnosu na pravo zajamčeno čl. 3.)
Pilčić	17. 01. 2008.	Povreda čl. 3.(nedostatak odgovarajuće medicinske njege u zatvoru)
Dolenec	26. 11. 2009.	Povreda čl. 3. (pozitivne obveze) i čl. 6.st.1. uzetog zajedno sa čl.6.st.3. (uskрата prava na branitelja i prava na uvid u spis predmeta u kaznenom postupku)

a) dopustivost zahtjeva

Prema čl. 35. st. 1. EKLJP Sud može razmatrati predmet samo nakon što su iscrpljena sva raspoloživa domaća pravna sredstva, u skladu s općeprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i unutar razdoblja od šest mjeseci od dana donošenja konačne odluke. Postojanje dotičnih pravnih sredstava mora biti dovoljno sigurno ne samo u teoriji, nego i u praksi, a ako to nije tako, tim će pravnim sredstvima nedostajati potrebna dostupnost i učinkovitost. Sud u presudama ističe kako na području iscrpljivanja domaćih sredstava postoji podjela tereta dokaza.

Sud je u presudama protiv RH u kojima je odlučivao povodom zahtjeva zatvorenika, zauzeo stajalište da su pravna sredstva iscrpljena u slučajevima kada podnositelj zahtjeva podnese prigovor sucu izvršenja, te na odluku donesenu povodom prigovora uloži žalbu. Međutim, u slučaju kada povodom prigovora sudac izvršenja ne donese formalnu odluku, odnosno kada odgovori pismom, žalbu nije moguće podnijeti (makar prema mjerodavnom domaćem pravu postoji mogućnost podnošenja žalbe protiv odluke suca izvršenja), pa se pravni put smatra iscrpljenim samim podnošenjem prigovora.⁴⁸

Kad je riječ o mogućnosti podnošenja ustavne tužbe glede uvjeta u zatvoru, Sud ističe kako je Vlada koja se poziva na neiscrpljenje dužna uvjeriti Sud da je pravno sredstvo bilo djelotvorno i u relevantno vrijeme raspoloživo u teoriji i praksi, dakle, da je bilo dostupno, sposobno pružiti zadovoljštinu u odnosu na prigovore podnositelja zahtjeva, te da je imalo razumne izgleda za uspjeh. Sud je međutim u nekoliko slučajeva izrazio stav da ustavna tužba o uvjetima u zatvoru nije pravno sredstvo čije bi postojanje bilo ustanovljeno s dostatnom sigurnošću. Ovakav stav Sud je temeljio na na praksi Ustavnog suda prema kojoj utvrđuje da su ustavne tužbe koje se ne odnose na osnovanost određenoga predmeta nedopuštene, a izricao ga je u slučajevima kada

⁴⁸ Testa protiv RH, 12. srpnja 2007, *Pilčić protiv RH*, 17. siječnja 2008

Vlada nije iznijela pred ESLJP nikakvu sudsku praksu koja bi poduprla njihovu tvrdnju glede dostatnosti i djelotvornosti toga pravnoga sredstva.⁴⁹

Sud u predmetu *Novak*⁵⁰ ističe kako se pokretanje građanskog postupka za naknadu štete, u slučajevima kada je odlukom suca izvršenja ispravljena situacija podnositelja zahtjeva u zatvoru, samo po sebi se ne može smatrati djelotvornim sredstvom za nepovoljne zatvorske uvjete. Međutim takav postupak, zajedno s hitnom odlukom suca izvršenja, s trenutačnim učinkom u odnosu na stvarne uvjete pojedinoga podnositelja zahtjeva, zadovoljio je zahtjeve djelotvornosti.

b) neodgovarajući uvjeti u zatvoru

U predmetu *Cenbauer protiv RH*⁵¹ podnositelj zahtjeva je prigovorio da su uvjeti u Kaznionici Lepoglava, gdje je služio dio svoje kazne zatvora predstavljali nečovječno i ponižavajuće postupanje protivno članku 3. EKLJP. U obrazloženju je naveo kako je ćelija u kojoj je bio smješten bila mala te da nije imao niti sanitarni čvor niti tekuću vodu, nije bilo grijanja, a zidovi ćelije su bili vlažni i orošeni. Osim toga zatvor je bio pretrpan. Iako taj prostor nije bio tako mali kao u nekim drugim predmetima koje je sud ispitivao u prošlosti, Sud je ustvrdio da ne zadovoljava minimalne zahtjeve određene domaćim pravom i standardima CPT-a. Sud je zaključio da su utvrđeni čimbenici nedovoljnoga prostora, zajedno s nedostatkom pristupa zahodu kroz dulje od dvanaest sati na dan sami po sebi dovoljni da podnositelju zahtjeva uzrokuju tegobe intenziteta koji premašuje neizbježnu razinu trpljenja inherentnu lišenju slobode.⁵²

ESLJP opetovano ističe kako država ne može izbjeći svoju odgovornost za povredu čl. 3. svaljujući krivnju na ponašanje i postupke zatvorenika. U predmetu *Testa protiv RH*⁵³ nije prihvatio argument da se uvjeti boravka u zatvoru mogu određivati prema tome je li zatvorenik pasivan i bez inicijative za sudjelovanje u zatvorskim aktivnostima jer se svim zatvorenicima trebaju osigurati zatvorski uvjeti koji su u skladu s člankom 3. EKLJP. Ovo stajalište izraženo je i u predmetu *Cenbauer protiv RH* u kojem je Vlada nastojala prebaciti dio odgovornost za smještaj u krilu B kaznionice na podnositelja zahtjeva. Sud međutim nije prihvatio tvrdnju Vlade prema kojoj bi se uvjeti lišenja slobode u zatvoru mogli određivati na temelju činjenice je li zatvorenik radio ili nije.⁵⁴

---

⁴⁹ *Štitić protiv RH*, 8. studenog 2007. § 28, *Novak protiv RH*, 14. lipnja 2007. § 38.

⁵⁰ *Novak protiv RH*, 14. lipnja 2007. § 34

⁵¹ *Cenbauer protiv RH*, 9. ožujka 2006. godine

⁵² *Ibid* § 51

⁵³ *Testa protiv RH*, 12. srpnja 2007. § 62

⁵⁴ *Cenbauer protiv RH*, 9. ožujka 2006. godine, § 47.

U predmetu *Štitić protiv RH* Sud je našao da su uvjeti boravka podnositelja zahtjeva u zatvoru, a osobito činjenica da je bio zaključan u vlažnoj ćeliji bez dnevnoga svjetla oko dvadeset sati na dan, morali štetno utjecati na dobrobit podnositelja zahtjeva, te da ti uvjeti u kombinaciji s duljinom razdoblja u kojemu je podnositelj zahtjeva u njima boravio predstavljaju ponižavajuće postupanje.⁵⁵

c) neadekvatna zdravstvena zaštita

Kada je riječ o zdravstvenoj zaštiti u zatvorima, dužnost države nije samo izbjegavati fizičko zlostavljanje te nečovječno ili ponižavajuće postupanje već čl. 3. postavlja državi pozitivnu obvezu štititi fizičko zdravlje zatvorenika, pružajući im između ostalog potrebnu medicinsku pomoć⁵⁶, a posebice štititi zdravlje posebnih kategorija zatvorenika, žena, maloljetnika, starijih osoba. Propust da se izvrši liječnički pregled zatvorenika kada postoje naznake da je to potrebno znači neadekvatnu medicinsku skrb koja u određenoj mjeri može predstavljati ponižavajuće postupanje u smislu čl. 3. Iako u iznimnim slučajevima, kad je zatvorenikovo zdravstveno stanje apsolutno nespojivo s boravkom u zatvoru, članak 3. može zahtijevati puštanje takve osobe pod određenim uvjetima, ova odredba se ipak ne može tumačiti kao da predviđa opću obvezu otpuštanja zatvorenika iz zdravstvenih razloga već tako da državi nameće obvezu da zaštititi tjelesno zdravlje osoba lišenih slobode.⁵⁷

U predmetu *Testa protiv RH* podnositeljica zahtjeva je prigovorila uvjetima svoga boravka u Kaznionici Požega i zatvorskoj bolnici, posebno tome što njena bolest (kronični hepatitis) nije na odgovarajući način liječena i praćena, što nije imala odgovarajuću prehranu u tom pogledu i što joj nije u dovoljnoj mjeri pružena mogućnost potrebnog odmora zbog čega je izgubila kontrolu nad svojim zdravstvenim stanjem, a sve je to imalo za posljedicu osjećaje tjeskobe, beznađa i potištenosti.⁵⁸ Stoga je zaključio da se, zbog naravi, trajanja i težine nedopuštenog postupanja kojemu je podnositeljica zahtjeva bila podvrgnuta, te kumulativnih negativnih učinaka na njeno zdravlje, postupanje kojemu je bila podvrgnuta može okarakterizirati kao neljudsko i ponižavajuće.

Povredu čl. 3. zbog neadekvatne medicinske skrbi Sud je ustanovio u predmetu *Pilčić protiv RH*.⁵⁹ Sud je utvrdio postojanje navedene povrede jer zatvorske vlasti nisu izvršile svoju obvezu da podnositelju zahtjeva osiguraju

---

⁵⁵ *Štitić protiv RH*, 8. studenog 2007. § 41

⁵⁶ *Koval protiv Ukrajine*, §.79. 12. veljače 2007.

⁵⁷ *Mouisel protiv Francuske*, 14. studenog.2002, §. 40-42, *Testa protiv RH*, 12. srpnja 2007. § 45-46

⁵⁸ *Testa protiv RH*, 12. srpnja 2007. § 63

⁵⁹ *Pilčić protiv RH*, 17. siječnja 2008. § 42

potrebno liječenje budući da su ga ostavili da trpi znatne povremene bolove tijekom produljenog vremenskog razdoblja bez predvidivih izgleda da će biti trajno izliječen od bolesti bubrega, zbog toga što vlasti u Kaznionici u Lepoglavi nisu pratile bolest podnositelja zahtjeva i organizirale preporučenu operaciju.

U predmetu *Novak protiv RH*⁶⁰ sud je utvrdio da nedostatak dodatnog terapijskog liječenja PTSP-a, na koji je podnositelj zahtjeva prigovorio kao i na prenatrane uvjete ćelije u kojoj je boravio, nije imao tako ozbiljan učinak na njegovo mentalno zdravlje da bi mogao biti razvrstan kao nehuman ili ponižavajući i tako potpasti pod opseg članka 3. Sud je međutim upozorio na činjenicu da hrvatske vlasti nisu osigurale odgovarajuće postupanje prema zatvorenicima koji boluju od PTSP-a. Iz izvješća CPT-a, izdanog nakon posjete Zatvorskoj bolnici u Zagrebu 1998. godine, proizlazi da je psihijatrijsko liječenje ograničeno na farmakoterapiju i da nije bilo nikakvih rehabilitacijskih ili drugih terapijskih aktivnosti.

Iako je sud ove okolnosti ocijenio negativnima, one nisu u konkretnom slučaju dovele do nečovječnog i ponižavajućeg postupanja.

d) pozitivne obveze države na temelju čl. 3. EKLJP

U predmetu *Dolenec protiv RH*⁶¹ sud nije utvrdio postojanje povrede čl. 3. u odnosu na opće uvjete boravka u zatvoru podnositelja zahtjeva ali je ustanovio povredu ove odredbe s obzirom na postupovni aspekt, a u vezi prigovora podnositelja zahtjeva glede incidenata u kojima je došlo do primjene sile protiv njega. Naime, ova odredba, u kombinaciji s općom dužnošću države iz članka 1. Konvencije da “svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom osigura prava i slobode određene u .... Konvenciji” nameće državi pozitivnu obvezu da provede djelotvornu službenu istragu u slučaju kada pojedinac iznese dokazivu tvrdnju da je pretrpio ozbiljno zlostavljanje od strane državnih vlasti protivno članku 3. Ta istraga treba biti takva da može dovesti do otkrivanja i kažnjavanja odgovornih. Istraga mora biti neovisna, nepristrana i mora podlijegati javnoj kontroli, a nadležne vlasti moraju postupati s uzornom revnošću i promptnošću. Sud je našao da u konkretnom slučaju istraga navoda podnositelja zahtjeva o zlostavljanju nije bila neovisna, temeljita ni učinkovita.⁶²

---

⁶⁰ *Novak protiv RH*, 14. lipnja 2007.

⁶¹ *Dolenec protiv RH*, 26. studenog 2009, Sud je u ovom predmetu, osim povrede postupovnog aspekta čl. 3., ustanovio i povredu prava na pravičan postupak iz čl. 6. st. 1. u vezi sa čl. 6.st.3. toč.b.) i c.) uzevši da je kazneni postupak kao cjelina bio nepravičan a pogotovo iz razloga što tijekom boravka u istražnom zatvoru nije uživao pravo na uvid u spis predmeta.

⁶² *Dolenec protiv RH*, 26. studenog 2009, § 142.-159.

4.2. Europska konvencija o sprječavanju mučenja

Važan instrument zaštite osoba lišenih slobode je Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz 1987. godine.

Posebnost ove konvencije je u tome što uspostavlja učinkoviti izvansudski preventivni mehanizam zaštite osoba lišenih slobode,⁶³ i to putem osnivanja *Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, *skraćeno CPT*).

S obzirom da je sustav nadzora utvrđen Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u okviru Vijeća Europe postigao značajne rezultate smatralo se da bi taj sustav bilo korisno nadopuniti izvansudskim mehanizmom preventivnog karaktera, čiji bi zadatak bio ispitati tretman osoba lišenih slobode s ciljem da se ojača, ukoliko je potrebno, zaštita tih osoba od mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.⁶⁴

U ostvarenju tog cilja CPT organizira periodične posjete mjestima na kojima borave osobe lišene slobode prema rasporedu koji se sastavlja svake godine, a ovisno o potrebama u datim okolnostima organizira i *ad hoc* posjete. Nakon obavljenog posjeta sastavlja izvješća u kojima iznosi svoje nalaze i preporuke te ih dostavlja državama na odgovor.

Osim izvješća o posjetima, CPT svake godine objavljuje i opća izvješća koja sadrže komentare opće naravi o poželjnoj praksi postupanja u zatvorskim ustanovama.

S obzirom da CPT nije sudsko tijelo njegova zadaća nije da prosuđuje je li došlo do kršenja relevantnih međunarodnih pravnih dokumenata pa se sukladno tome, odbor treba suzdržavati od izražavanja svojih stavova o interpretaciji tih pravnih dokumenata, bilo in abstracto, bilo u odnosu na konkretne činjenice.⁶⁵ Iako kao nesudsko tijelo ne može stvarati pravo na način na koji to čini ESLJP, CPT je, s obzirom da se nije smatrao vezanim tumačenjima Suda glede pojmova mučenja, nečovječnog, ponižavajućeg postupanja, razvio vlastite standarde utemeljene na praktičnim opažanjima tijekom posjeta državama strankama.⁶⁶

Odbor za sprječavanje mučenja je u okviru svojih periodičnih posjeta u tri navrata posjetio Republiku Hrvatsku, 1998., 2003. i 2007. godine te pregledao mjesta na kojima borave ili mogu boraviti osobe lišene slobode: policijske postaje, zatvore i kaznionice, psihijatrijske ustanove.

---

⁶³ *O CPT-u ukratko*, str. 2., <http://www.cpt.coe.int/croatian.htm>

⁶⁴ Explanatory Report to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading

Treatment or Punishment, §.13., <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/126.htm>

⁶⁵ *ibid.* §. 17.

⁶⁶ Van Zyl Smit, D., Snacken, S. *op.cit.* str. 15.

U svom izvješću prilikom posljednjeg posjeta primjećuje da se problem prenapučenosti zatvora pogoršao od posljednjeg posjeta, te da je zatvorska populacija u posljednje tri godine porasla za 40%. Uočava se negativan utjecaj prenapučenosti na različite vidove života u zatvorima: ograničene aktivnosti izvan zatvora, ograničene mogućnosti komunikacije s vanjskim svijetom, povećanu napetost u odnosima sa zatvorskim osobljem.⁶⁷ CPT posebno naglašava kako osiguranje dodatnih smještajnih kapaciteta ne može biti samo po sebi trajno rješenje problema prenapučenosti već da je jedini održivi put za kontrolu prenapučenost usvajanje politike koja ima cilj ograničiti broj osoba poslanih u zatvor odnosno osmišljavanje strategije za prijem i puštanje iz zatvora, a kako bi se osiguralo da se kazna zatvora primjenjuje kao krajnje sredstvo. CPT je preporučio zatvorskim upravama da upute zatvorskom osoblju jasnu poruku da se fizičko i psihičko zlostavljanje, kao ni psihološki pritisak na zatvorenike neće tolerirati već će se kažnjavati, a bit će sankcionirani svi oblici prijetnji i zastrašivanja zatvorenika koji podnesu pritužbu kao i svaki pokušaj podnošenja lažnih/fabriciranih izvješća o situacijama.⁶⁸

4.3. Preporuke Vijeća Europe

Odbor ministara Vijeća Europe ima aktivnu ulogu u razvoju novih inicijativa na području zaštite prava osoba lišenih slobode i to davanjem preporuka državama članicama koje se odnose na različite aspekte života u zatvoru te upravljanja zatvorima.

Standardi usvojeni u preporukama odražavaju politički konsenzus država članica Vijeća Europe o temeljnim načelima postupanja s osobama lišenim slobode, o upravljanju kaznenim ustanovama, zatvorskom osoblju te izvršavanju sankcija i mjera koje ne uključuju lišavanje slobode.⁶⁹

Prvi mehanizam uređenja ovih pitanja bile su rezolucije koje je predlagao Odbor za kaznena pitanja, a usvajao Odbor ministara, kasnije preimenovane u preporuke bez izmjene formalnog statusa. Prva takva rezolucija o biračkim, građanskim i socijalnim pravima zatvorenika usvojena je 1962. godine, a u njoj je već tada, gotovo 13 godina prije presude u predmetu *Golder protiv UK* izraženo načelo da zatvorenici zadržavaju sva prava osim onih koja su im zakonito oduzeta.⁷⁰

---

⁶⁷ Report to the croatian government 2007, str.32. <http://www.cpt.coe.int/documents/hrv/2008-29-inf-en.pdf>

⁶⁸ Ibid. str. 34.

⁶⁹ Compendium of conventions, recommendations and resolutions relating to penitentiary questions, str. 8. <http://www.coe.int/>

⁷⁰ Van Zyl Smit, D., Snacken, S. op.cit str. 19.

Iako nisu obvezujuće za države članice, preporuke imaju izniman značaj s obzirom da jednoglasno prihvaćene predstavljaju sporazum država članica o pitanjima zajedničkog političkog interesa, a Odbor ministara može tražiti od nacionalnih vlada da ih informiraju o mjerama koje su poduzele u vezi s njihovom provedbom.⁷¹

U tom smislu pravila sadržana u preporukama, a pogotovo Europska zatvorska pravila, predstavljaju smjernice u donošenju nacionalnih penitencijarnih zakonodavstava.

Hrvatski zakonodavac se i prilikom donošenja najnovijih propisa vezanih uz izvršenje kaznenopravnih sankcija, vodio preporukama Odbora ministara usvojenih posljednjih nekoliko godina. Tako je donošenje Zakona o probaciji svoj temelj imalo, između ostalog, u preporukama o uvjetnom otpustu, o prenapučenosti zatvora i porastu zatvorske populacije te o primjeni mjere pritvora⁷², dok Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje usvaja načela sadržana u Preporuci Vijeća Europe (2008)11E o europskim pravilima za maloljetnike kojima su izrečene sankcije u zajednici ili mjere te Europskim zatvorskim pravilima.

Standardi oblikovani kroz izvješća CPT-a i praksa ESLJP kao i sve jača potpora zatvorske reforme u EU zajedno doprinose razvoju nove generacije preporuka od kojih je najistaknutija preporuka br. 2. iz 2006. kojom se usvajaju Europska zatvorska pravila.⁷³

Posljednja koja se odnosi na penitencijarna pitanja je *Preporuka (2010)1 o Europskim pravilima za probaciju*, koja zajedno s *Europskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici iz 1992.* godine nastoji afirmirati nezatvorske sankcije i mjere, a s ciljem smanjenja negativnih učinaka zatvaranja kao i smanjenja zatvorske populacije.

S obzirom na sveprisutni problem prenapučenosti zatvorskog sustava s kojim se suočava i Republika Hrvatska posebno je važno usvajanje načela izraženih u *Preporuci (1999) 22 o prenapučenosti zatvora i porastu zatvorske populacije*. Preporuka polazi od načela koje se ističe i u Europskim zatvorskim pravilima, a to je da se sankcija oduzimanja slobode treba primjenjivati kao posljednje sredstvo i samo onda kada zbog težine počinjenog kaznenog djela nije moguće primjeniti druge sankcije i mjere. Na ovu se preporuku poziva i CPT u svom izvješću o posjetu RH upozoravajući pri tom hrvatske vlasti da moraju pojačati napore u suzbijanju prenapučenosti zatvora i to primjenom nezatvorskih mjera, a vodeći se pri tom i *Preporukom (2003) 22 o uvjetnom otpustu*, čijim se usvajanjem također želi smanjiti problem prenapučenosti.

---

⁷¹ Murdoch, Jim: The treatment of prisoners – European standard, Council of Europe 2006., str. 33.

⁷² Prijedlog Zakona o probaciji, str. 2.

⁷³ vidi više Van Zyl Smit, D., Snacken, S. op.cit . str. 375.

Preporuka (2003) 23 o načinu vođenja zatvorenika sa doživotnim i ostalim dugotrajnim kaznama od strane zatvorskih uprava ističe načela individualizacije, normalizacije, odgovornosti, osiguranja i sigurnosti, nesegregacije, napredovanja, a rezultat je međusobnog utjecaja standarda postavljenih u izvješćima CPT-a i prakse ESLJP. Načela usvojena u ovoj preporuci ne odnose se samo na navedenu kategoriju zatvorenika već imaju šire značenje u razvoju načela za postupanje sa svim zatvorenicima.

Vodeći računa o važnost zdravstvene zaštite u zatvorima, pogotovo o problemima pristupa zdravstvenim uslugama te širenju prenosivih bolesti u zatvorskim ustanovama Vijeće Europe usvojilo je preporuke koje uređuju različite aspekte zdravstvene zaštite u zatvorima, *Preporuku (98)7 o etičkim i organizacijskim aspektima zdravstvene skrbi u zatvorima* te *Preporuku br. (93)6 o kontroli prenosivih bolesti uključujući AIDS i ostale povezane zdravstvene probleme u zatvorima*.

Posredan utjecaj preporuka očituje se i kroz njihovu primjenu od strane Europskog suda za ljudska prava odnosno sve učestalije pozivanje na preporuke u odlukama Suda. Iako se pravni status preporuka formalno nije mijenjao te i dalje ostaju pravno neobvezujuće, upravo njihova široka primjena od strane CPT-a, Europskog suda za ljudska prava kao i nekih nacionalnih sudova uvelike je povećala njihov utjecaj na razvoj europske sudske prakse te posebne zatvorske politike koju je pokrenuo CPT.⁷⁴

4.3.1. Europska zatvorska pravila

Prvi pokušaj uspostavljanja standarda u postupanju sa zatvorenicima u okviru Vijeća Europe ostvaren je 1973. godine kada je Odbor ministara usvojio *Rezoluciju (73) 5* koja je sadržavala *Europska standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima* kojima se nastojalo prilagoditi Standardna minimalna pravila UN-a europskim uvjetima. 1987. godine ova su pravila temeljito izmijenjena tako da postavljaju veće zahtjeve cjelokupnom zatvorskom sustavu. Pravila odražavaju moderna teoretska penološka kretanja i jačanje pokreta za zaštitu ljudskih prava te nastoje unijeti osnovne civilizacijske standarde i moralna načela u upravljanju zatvorskim ustanovama i postupanje sa zatvorenicima.⁷⁵

Daljnji razvoj penitencijarnog prava i prakse u Europi, posebice rastuća uloga ESLJP u zaštiti temeljnih prava zatvorenika kao i razvoj standarda CPT-

---

⁷⁴ Van Zyl Smit, D., Snacken, S. op.cit. 376.

⁷⁵ o revidiranim Pravilima iz 1987. opširnije kod Turković, Ksenija: Osvrt na Europska zatvorska pravila u svjetlu garancije ljudskih prava., Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 3. broj 2/1996, str. 929.

a uvjetovali su donošenje Preporuke br. 2. iz 2006. godine kojom su usvojena nova Europska zatvorska pravila.

Nova verzija Europskih zatvorskih pravila inkorporira doprinose najnovije prakse Europskog suda za ljudska prava s područja zaštite prava zatvorenika te standarde postavljene u izvješćima CPT-a stvarajući i učvršćujući na taj način interakciju europskih zatvorskih standarda sadržanih u različitim dokumentima.

Pravila u cjelini izražavaju mjere koje je potrebno poduzeti da bi se smanjile negativne posljedice gubitka slobode uz naglasak da svako daljnje ograničavanje prava mora biti utemeljeno na zakonu i određeno samo kada je to nužno zbog održavanja reda i sigurnosti u zatvoru. Preporuka naglašava *ultima ratio* načelo kao i stav da je lišavanje slobode samo po sebi dovoljna kazna te da se zatvorenicima ne smiju nanositi dodatne patnje ili ograničenja.

U prvih devet pravila postavljena su temeljna načela koja predstavljaju svojevrsan vodič za tumačenje i primjenu pravila u cijelosti.⁷⁶ Prva tri temeljna načela jamče poštivanje ljudskih prava zatvorenika koja se mogu ograničiti samo u skladu sa zakonom i u mjeri u kojoj je to nužno. EPR nastoje obuhvatiti sve aspekte upravljanja zatvorskim ustanovama i postupanja sa zatvorenicima koja se odnose na ljudska prava zatvorenika uključujući smještaj, higijenu, odjeću i posteljinu, prehranu, pravne savjete, rad, vježbanje i rekreaciju, obrazovanje, religiju, premještaj i otpuštanje zatvorenika, posebne potrebe žena, djece i stranih državljana, zdravstvenu zaštitu, sigurnost, disciplinu i kažnjavanje, uporabu sile, molbe i pritužbe zatvorenika, odabir i obuku osoblja, inspekcije i nadzora i poseban položaj nesuđenih zatvorenika.

Standardi usvojeni u EPR kao i u ostalim preporukama Vijeća Europe upućeni su nacionalnim vlastima, a u prvom redu zatvorskom osoblju koje je u svakodnevnom kontaktu sa zatvorenicima. Budući da većina zapadnoeuropskih država već danas zadovoljava standarde postavljene Pravidima, ona nemaju karakter modela kojem treba težiti, već predstavljaju minimum koji bi sve zatvorske ustanove morale zadovoljiti.⁷⁷

5. ZAKLJUČAK

Načelo prema kojem zatvorenik zadržava sva prava osim prava na slobodu polazišna je točka za raspravu o zaštiti prava zatvorenika. Ovo načelo potvrđuju brojni međunarodni dokumenti, između ostalog *Standardna mini-*

---

⁷⁶ European Prison Rules, Commentary to Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to Member States on European Prison Rules, Council of Europe Publishing, 2006. str. 40.

⁷⁷ Turković, K. op.cit., str. 29.

malna pravila za postupanje sa zatvorenicima, Temeljna načela postupanja sa zatvorenicima, Europska zatvorska pravila iz 2006. godine, a izraženo je i kroz praksu Europskog suda za ljudska prava.

Prava zatvorenika jamče se na svjetskom i regionalnom nivou, izravno te posredno, putem pravnoobvezujućih tekstova, konvencija i protokola, ali i kroz preporuke, načele i standarde postupanja sa zatvorenicima, koji iako pravno neobvezujući imaju nezanemariv utjecaj na nacionalna zakonodavstva, pri čemu se posebno ističu Standardna minimalna pravila UN-a te Europska zatvorska pravila Vijeća Europe.

Radi učinkovite primjene pojedinih međunarodnih propisa koji se izravno ili neizravno odnose na zaštitu prava osoba lišenih slobode predviđa se uspostava različitih mehanizama za njihovu provedbu. Najvažniji mehanizam izvansudskog nadzora na regionalnoj razini je CPT, odbor za sprječavanje mučenja koji je svojim izvješćima o posjetima pojedinim državama strankama i općim izvješćima razvio niz standarda za postupanje sa zatvorenicima. Standarde CPT-a usvaja sve više i ESLJP u svojim odlukama, a uz to se i Preporuke Vijeća Europe koje se odnose na pojedine aspekte života u zatvorima oslanjaju na ove standarde i sudsku praksu čime se osnažuje njihov međusobni odnos i pridonosi dinamičnom razvitku europskog penitencijarnog prava.

ESLJP kao učinkoviti sudski mehanizam zaštite temeljnih prava osoba zajamčenih EKLJP, doprinosi razvitku europskog penitencijarnog prava svojom sada već bogatom judikaturom s područja zaštite konvencijskih prava zatvorenika. Prvi iskorak u tom smjeru predstavljalo je odbacivanje teorije o inherentnim ograničenjima te usvajanje načela da se prava zatvorenika mogu ograničiti samo na istoj osnovi na kojima je moguće ograničenje prava drugih osoba na koje se Konvencija odnosi (*Golder protiv UK, 1975.*). Daljnji razvoj išao je putem priznavanja pojedinih konvencijskih prava poput prava na dopisivanje, te postupovnih prava zatvorenika (*Campbell and Fell, 1984*), a doveo je danas do sveobuhvatnog stajališta izraženog u novijim presudama da zatvorenik zadržava sva temeljna prava i slobode zajamčena Konvencijom te da svako ograničavanje mora biti opravdano u svakom pojedinom slučaju. (*Hirst protiv UK, 2007.*, *Dickson protiv UK, 2007.*).

Penitencijarno zakonodavstvo Republike Hrvatske ne može se promatrati izolirano od spomenutih međunarodnih utjecaja. Iako RH usvaja i unosi u svoje zakonodavstvo sva relevantna međunarodna načela postupanja sa zatvorenicima, praktična provedba tih odredbi u praksi ponekad izostaje. Raskorak koji se u tom slučaju stvara između proklamiranih načela i stvarnog stanja u zatvorskom sustavu rezultira presudama Europskog suda za ljudska prava kojima se utvrđuje povreda konvencijskih prava zatvorenika. Republika Hrvatska je u razdoblju od 2006. godine u pet navrata osuđena zbog povrede čl. 3. o zabrani mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja sa zatvorenicima. Ponižavajuće postupanje utvrđeno u konkretnim slučajevima proizašlo

je prvenstveno iz neodgovarajućih uvjete života u zatvoru (*Cenbauer, Štitić*) odnosno neadekvatne medicinske pomoći (*Testa, Pilčić*) koji su sami po sebi ili zajedno s drugim čimbenicima bili dovoljni da uzrokuju tegobe intenziteta koji premašuje neizbježnu razinu trpljenja inherentnu lišenju slobode. U slučaju *Dolenec* pak, utvrđena je povreda pozitivne obveze sadržane u čl. 3. da se poduzme djelotvorna istraga u slučaju postojanja navoda o zlostavljanju od strane državnih vlasti.

Presude ESLJP, uz to što Republici Hrvatskoj nameću određene obveze u odnosu na podnositelja zahtjeva, imaju i dalekosežnije učinke te se reflektiraju izvan granica konkretnog slučaja zahtjevajući uspostavu utvrđenih standarda u postupanju sa zatvorenici u svim kaznenim ustanovama u Republici Hrvatskoj a kako bi se se spriječile buduće slične povrede.

Summary

INTERNATIONAL INSTRUMENTS FOR THE PROTECTION OF PRISONERS' RIGHTS AND CONTROL OF THE SYSTEM OF EXECUTION OF THE PRISON SENTENCE

In this paper, the author provides an overview of international documents that regulate the protection of prisoners' rights and presents the individual mechanisms for the control of the system of the execution of the prison sentence, with special focus on their effect in relation to Croatia. In the introduction, these forms of control are divided into judicial and extrajudicial control, and national and international control. The paper then goes on to discuss UN documents which regulate in general the fundamental rights of all peoples (Universal Declaration of Human Rights). The next part of the paper dealing with the protection of the rights of persons deprived of freedom discusses documents that regulate exclusively penitentiary issues (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners...). The central part of the paper provides an analysis of documents of the Council of Europe, such as the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, and CoE recommendations with special focus on the European Prison Rules. Special attention is paid to the case law of the European Court of Human Rights as a basis for the development of European penitentiary law, stressing in the given analysis the judgments of the ECtHR against the Republic of Croatia where violations of prisoners' rights were found, primarily of Article 3 of the ECHR.

